

Xenophons lederskab i *Anabasis*

af Adam Schwartz

Denne artikel er resultatet af tanker sat igang ved læsningen af Xenophons *Anabasis*. Bogen er på mange måder ikke, hvad den giver sig ud for at være. Således kan man med god ret spørge, hvad meningen med værket egentlig er – og få de mest forskelligartede svar. Der er lagt mange spor ud i *Anabasis*, og det er utvivlsomt frugtbart at følge de fleste. Den kan læses som en selvbiografi, en krigsreportage, en roman, en apologi eller et rent historisk værk, og den er da også blevet anskuet på alle disse måder. Hvad man imidlertid ikke kan komme uden om, uanset hvilken indgangsvinkel, man anlægger, er temaet *lederskab*.

Hvad Xenophons ærinde med værket i grunden er, kan diskuteres; men næppe det faktum, at han i hvert fald giver sin egen idiosynkratiske fremstilling af sin karriere som strateg hos de '10.000', ligesom det ikke kan bestrides, at adskillige andre ledere undervejs direkte og indirekte underkastes en kritisk undersøgelse. Her er i hvert fald én måde, hvorpå *Anabasis* ligner Xenophons øvrige forfatterskab, som er stærkt optaget af alle facetter af *die Natur des Herrschens*.

Det er min opfattelse efter endt læsning, at *Anabasis* er så godt et udgangspunkt som noget for at forstå Xenophon som strateg og politisk tænker: de tematiske tråde, der løber igennem samtlige Xenophons værker, vil komme udmærket til udtryk, hvis man foretager et tværsnit igennem denne tekst, som jo udgør en del af hele den xenophontiske tankebygning. Xenophons teori og praksis angående temaet lederskab vil stå klarere ved en nærmere undersøgelse af det samfund, som hæren af lejesoldater i realiteten udgjorde. Det er klart straks fra starten, at hans udfoldelsesmuligheder i højeste grad var defineret af de rammer, som dette ustabile samfund skabte for ham. Denne type omflakkende soldater uden mål og med i tilværelsen, henvist til konstant kamp og plyndring for overhovedet at overleve, må nødvendigvis være lakmusprøven for enhver leder: de altid latente tendenser i hæren til anarki og en tilbagevenden til naturtilstanden gør, at det er særdeles hensigtsmæssigt for den, der vil studere lederskab, at se nøjere på den. Netop de mest ekstreme eksistensforhold gør det muligt at iagttage lederskabets sande natur, for de kræver, at lederen udviser alle facetter af sin kunnen. Formålet hermed er at få Xenophons lederskab og hans egen opfattelse deraf placeret i en sociologisk såvel som en militær og litterær kontekst, og derved – forhåbentlig – komme både Xenophon og magtens natur dét skridt nærmere.

1. De "10.000": struktur og væsen

Den hær, som Kyros anvendte i sit forsøg på at rane tronen fra sin bror Artaxerxes, var noget for sin tid enestående: de var grækere, de var for en stor dels vedkommende krigsveteraner, og de var alle som en lejesoldater. Det er derfor på sin plads at gennemgå visse aspekter af hæren, såsom dens struktur og dens 'psykologiske profil', demonstreret ved forskellige situationer i *Anabasis*.

Professionen som lejesoldat er gammel: overalt hvor magthavere har haft brug for øget militær slagkraft, har der været mænd, der var rede til at sælge deres våben og loyalitet til den højstbydende. I den græske del af verden har der imidlertid længe været tradition for generalmobilisering af borgerstanden i krigstilfælde, og også for værnepligt. Nu ligger det implicit i hoplittens kampmetode og udrustning, at han må have en vis indtægt for at kunne erhverve sig det kostbare udstyr, medmindre staten er villig til at betale for en veludrustet borgerhær.¹ Hoplitter har derfor enten tilhørt en vis formueklasse eller været lejesoldater. Archilochos' djærve digte om alskens aspekter af det hårde men frie soldaterliv har utvivlsomt været ment – og følt – som en provokation. Når han kan tale i alvor om at smide sit skjold² og være ligeglad, er det en hån i ansigtet på den spartanske moder, der forlangte af sin søn, at han kom hjem enten med eller på sit skjold.³

I den græske verden har det været nødvendigt for tyranner at omgive sig med en livvagt, de kunne stole ubetinget på, hvorfor den selvfølgelig ikke kunne bestå af borgere, som kunne tænkes selv at aspirere til embedet. I *Hier.* 6.3 beklager Hieron, tyran i Syrakus, sig over netop dette: at være henvist til at stole på ξένοι, hvad der naturligvis er et ordspil:⁴ ξένοι er den almindelige betegnelse for lejesoldater – muligvis opstået som eufemisme, fordi man tidligt har følt, at det var et beskidt job.⁵ Efterhånden som bystaterne stabiliserede sig i løbet af det femte århundrede, er denne ansættelsesmulighed blevet ringere – med Sicilien som en mulig undtagelse.

Under den peloponnesiske krig har man anvendt lejetropper, skønt ikke i større omfang.⁶ Det er imidlertid af største betydning, at efter denne 'græske verdenskrig' stod masser af soldater uden arbejde: krigen havde været så længe og været så altomfattende, at krigerhåndværket må have været det eneste

¹ Cf. *Hier.* 11.3: ὅπλοις δὲ πότερον τοῖς ἐκπαγλοτάτοις αὐτὸς κατακεκοσμημένος δεινότερος ἄν φαίνοιτο τοῖς πολεμίοις ἢ τῆς πόλεως ὅλης εὐόπλου σοι οὔσης;

² Archilochos F 5: αὐτὸν δ' ἐκ μ' ἐσάωσα· τί μοι μέλει ἀσπίς ἐκείνη; / ἐρρέτω· ἐξαῦτις κτήσομαι οὐ κακίω.

³ Plutarch: *Mor.* 241E 16.: "τέκνον", ἔφη, "ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς."

⁴ Marchants egen oversættelse i Loeb Classical Library-serien spolerer pointen: for at kunne bruge *foreigners* her, er han nødt til at oversætte på samme måde 5.3, hvor Hieron "gør de fremmede mere frygtindgydende end borgerne." Beviset for at ξένοι også i denne kontekst betyder lejesoldater leveres af parallellen mellem 4.9 og 8.10: en tyrans største udgift er til ξένοι (8.10) eller αἱ τῆς ψυχῆς φυλακαί (4.9).

⁵ Parke (1933) 20f.

⁶ Cf. Thuk. 1.115.4, 3.34.2, 8.28.4, 4.80.5 etc., ofte med frasen μισθῶ πείσαντες el. lign.

levebrød for mange. En del af disse må nødvendigvis have indgået i Kyros' oprørshær.

I *An.* 1.1.6-11 stabler Kyros sin græske hær på benene: hans egne garnisonskommandanter får besked på at samle soldater fra Peloponnes, "de bedste, og så mange som muligt". Kyros har haft sine grunde hertil: for det første var peloponnesere generelt betragtet sejrherre i den nyligt overståede krig, og for det andet var Kyros jo i alliance med Sparta. Derudover lader det til, at bortset fra sikelioter har også arkadere tidligt fået rygte for at være lejesoldater. Af peloponnesere kunne Kyros' agenter få fat i spartaneren Klearchos, der var i eksil på grund af insubordination⁷ og nu huserede i Thrakien som *condottiere*. De øvrige kontingenter samles på forskellig måde. Aristippos fra Thessalien bad f.eks. Kyros om at finansiere en troppstyrke for sig og blev således knyttet til foretagendet. Kyros drog ud fra Sardes, og i Kelainai kunne man så holde mønstring:

Xenias fra Arkadien	4.000	hoplitter	
Proxenos fra Boiotien	1.500	-	500 blækere
Sophainetos fra Stymphalos	1.000	-	
Sokrates fra Achaia	500	-	
Pasion fra Megara	300	-	300 peltaster
Menon fra Thessalien	1.000	-	500 -
Klearchos fra Sparta	1.000	-	800 peltaster, 200 bueskytter
Sosis fra Syrakus	300	-	
Agias fra Arkadien	1.000	-	

I alt	10.600	hoplitter og 2.300	letbevæbnede ⁸

Det fremgår, at disse afdelinger står under hver sin strateg – eller 'general' – og at denne betegnelse åbenbart ikke er direkte forbundet med antallet af soldater, der står til hver enkelts rådighed. Den mindste styrke tæller kun 300 mand, Pasion og Sosis' (denne sidste hører vi ikke mere til), hvorimod Xenias' tæller hele 4.000 mand, en betragtelig forøgelse af de 300 han til daglig kommanderede. Strategen står i spidsen for sit eget kontingent og har det sidste ord i enhver sag. Som det fremgår af det foregående, er det ikke sikkert, at strategen har erhvervet sin rang på den måde, vi er vant til det, nemlig ved stadigt avancement gennem graderne, omend det i det mindste har været tilfældet med Klearchos, der, som

⁷ Den faktiske grund til Klearchos' eksil må indtil videre henligge i mørke. Xenophon fortæller (vel for at understrege hans krigeriske karakter) *An.* 2.6.2-4, at han havde nægtet at vende hjem fra en straffeekspedition mod thrakerne. Hos Diodor (14.12) findes derimod en beskrivelse af Klearchos' forsøg i 403 på at opkaste sig til tyran i Byzantion (hvor han var harmost) og hans nederlag til spartanske regeringstropper: dette burde være rigeligt til dødsstraf i Sparta. Man kan spekulere på, om Xenophon har vidst andet end hvad Klearchos selv har valgt at fortælle ham i løbet af de to måneder, de har kendt hinanden, eller om Xenophon for alvor har 'retoucheret' sin viden.

⁸ Tabellen er taget fra Parke (1933) 26, men cf. Lendle (1995) 18. Her nævner Xenophon - i et løst overslag - 11.000 hoplitter og ca. 2.000 peltaster. I Kilikien stødte 700 hoplitter under Cheirisophos til (*An.* 1. 4.7).

nævnt, før sine kontroverser med Sparta havde udmærket sig militært ved adskillige lejligheder.⁹ Kyros' rundhåndethed ved hvervekampagnen har formentlig gjort sit til at forfremme lavere rangerende officerer i en fart.

Til at formidle kommandoen mellem strateg og menig findes der imidlertid også sådanne lavere rangerende officerer, λοχαγοί ("lochager").¹⁰ Her har en lochag således kommandoen over en λόχος, dvs. omtrent 100 mand¹¹ overfor strategen og formidler til gengæld ordrer videre fra strategen til de menige. De udfylder således et meget vigtigt tomrum og er de befalingsmænd, den enkelte menige normalt er i kontakt med.¹² Efter moderne begreber rangerer lochagerne vel nærmest et sted mellem sergent og kaptajn: sergent, fordi de højst har befaling over 100 mand og har et ofte nært forhold til deres mænd, hvad der ses i f.eks. Dexippos-episoden i *An.* 6.6.8-34;¹³ kaptajn, fordi lochagerne også deltager i officerernes krigsråd (f.eks. *An.* 2.3.28, 2.5.26, 3.1.32ff., 4.1.12f., 7.1.13 etc.) og i det hele taget må regnes for strategernes nærmeste samarbejdspartnere.¹⁴ I *An.* 5.2.8-12, hvor Xenophon har kommandoen over en styrke, der skal plyndre drillerne i nærheden af Trapezunt, tager han og lochagerne sammen bestik af situationen, hvorpå hver især får besked på at indrette sin deling (altså 100 mand) som han finder det bedst.

Andre grader findes der tilsyneladende ikke, og det er da også forklaringen på den nøglerolle, lochagerne spiller: kommandovejen er meget kort. De er en slags medierende element.¹⁵ Kommandovejen er imidlertid mere kompliceret end som så. I sin store παράκλησις til officererne i *An.* 3.1.35-44 siger Xenophon: ὑμεῖς γὰρ ἐστε στρατηγοί, ὑμεῖς ταξίαρχοι καὶ λοχαγοί. Parke antager, at disse taxiarcher er delingsførere for de letbevæbnede våbenarter (πελτασταιί, τοξόται, γυμνήται), men under alle omstændigheder spiller hverken disse soldater eller deres officerer nogen rolle i den gengivelse af magtstrukturen, Xenophon

⁹ Se f.eks. Diodor 13.98.1

¹⁰ De(n) hær(e), der beskrives i *Anabasis*, er indrettet efter spartansk mønster - formentlig på grund af den høje koncentration af arkadere og achaiere i hæren. *An.* 6.2.9 - 6.3.26 viser at achaierne og arkaderne faktisk var mange nok til at gå deres egne veje (selv om resultatet blev katastrofalt). Parke (28) giver en tabel over nævnte nationaliteter i *Anabasis*: arkadere udgør 16 af ialt 61, langt det højeste.

¹¹ Se f.eks. *An.* 3.4.21: ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔγνωσαν οἱ στρατηγοί, ἐποίησαν ἕξ λόχους ἀνὰ ἑκατὸν ἄνδρας κτλ.

¹² Strategens sædvanlige, ophøjede tilbagetrukkethed fremgår tydeligt af optrinnet i *An.* 4.3.10, hvor Xenophon lægger meget vægt på at forklare, at enhver vidste, at han altid var tilgængelig for alle, hvadenten han spiste eller sov: det ville ikke have været nødvendigt med denne forsikring, hvis denne indstilling havde været normen for strategerne.

¹³ Lochagen Agasias fra Stymphalos (en ven af Xenophon) lægger sig imellem, da intriganten Dexippos forsøger at sætte lus i skindpelsen ved at føre en af hans soldater bort under falsk anklage for tyveri. Agasias klarer frisag, men kommer i overhængende livsfare for sin loyalitets skyld

¹⁴ De fleste engelske oversættere (Marchant, Warner) fokuserer på dette aspekt og bruger da også ordet *captain*, mens στρατηγός gengives med *general*.

¹⁵ Nussbaum (1967) 32 forklarer lochagerens funktion som "an intermediary or connective element". At der er så få grader kan muligvis begrundes med, at officerer selv tog deres plads i falanksen - faktisk helt fremme i forreste linie. Strategen var ingen undtagelse, og man kan spekulere over, om hoplitkampes fastlåste natur er en årsag eller virkning af dette forhold. Under alle omstændigheder var det i reglen for sent at give ordrer, når det egentlige angreb først var indledt.

præsenterer os for.¹⁶ Det samme gælder de to følgende klasser af officerer, der trods alt nævnes: πεντηκοντῆρες og ἐνωμοτάρχαι. Stedet (An. 3.4.21 igen) giver dog mulighed for at forstå disse tiltag som midlertidige: vi hører ikke til dem igen, og det er midt under Xenophons brillante omrokering af marchformationen. Det er ikke sikkert andet end, at disse funktioner har gået på skift. Under alle omstændigheder er også disse uvæsentlige for Xenophons og dermed vores opfattelse af kommandostrukturen. An. 3.1.32 røber en sidste mulig grad: ὑποστράτηγος. Lendle har imidlertid en fornuftig løsning på problemet: titlen er formentlig subsidiær og udtrykker altså den næstbefalende; strategens stedfortræder. Her drejer det sig sikkert om Hieronymos fra Elis.¹⁷ Til trods for disse andre grader er strukturen altså stadig den samme simple: strateg –lochag –menig, i det mindste hvad angår Xenophon.¹⁸

Det fremgår også, at der er tale om en efter græske forhold enorm hær, og at den er stykket sammen af mange uensartede kontingenter. Faktisk har soldaterne ikke meget andet tilfælles, end at de er grækere – med undtagelse af Klearchos' 800 peltaster, som er thrakere,¹⁹ og med Pasion's som en mulig undtagelse. Xenophon nævner ikke deres nationalitet. Dette har meget vidtrækkende konsekvenser for kommandoen og for soldaternes adfærd i det hele taget: udover lønnen er der intet, der binder disse mænd sammen. Hvor man må formode, at drivkraften hos soldater ellers i det store og hele har været borgersind eller patriotisme, er ingen af disse faktorer til stede her: på trods af Xenophons forsikringer har soldaterne næppe været drevet af andet end almindelig pengetrang, og de har følt det som et oplagt erobringstogt imod en fjende, de intet havde tilfælles med. I An. 6.4.8 begrundet Xenophon soldaternes for ham besynderlige hjemlængsel: τῶν γὰρ στρατιωτῶν οἱ πλείστοι ἦσαν οὐ σπάνει βίου ἐκπεπλευκότες ἐπὶ ταύτην τὴν μισθοφορὰν, ἀλλὰ τὴν Κύρου ἀρετὴν ἀκούοντες, οἱ μὲν καὶ ἄνδρας ἄγοντες, οἱ δὲ καὶ τέκνα καταλιπόντες ὡς χρήματ' αὐτοῖς κτησάμενοι ἤξοντες πάλιν κτλ.

Om Xenophon har helt ret, er nok tvivlsomt: dels forsøger han at forklare, hvorfor soldaterne ikke skulle have lyst til at grundlægge en koloni ved Sortehavet med ham som leder, dels spiller hans personlige opfattelse af hæren ind på hans i forvejen aldrig tyngende objektivitet, dels er han formentlig ude i

¹⁶ Parke (1933) 27. Det er dog kun det ene af hans eksempler (An. 4.1.28) der beviser noget som helst. 4.2.28 nævner også τᾱjeiw, men i flæng og sammen med ryttere, hvis anførere - næppe overraskende hos netop Xenophon - hedder ἵππαρχοι (cf. An. 3.3.20). An. 4.1.26 omtales lochager som officerer for både hoplitter og peltaster.

¹⁷ Lendle (1995) 156. Nussbaum kalder dem for *lieutenant generals* (32), hvilket implicerer en selvstændig grad. I An. 5.6.36 er Neon på samme måde stedfortræder for den fraværende Cheirisophos (Χειρισόφω ὑπεστρατήγει). Se også An. 6.4.23.

¹⁸ Det viser lønforholdene også: både Kyros og Seuthes betaler (under normale omstændigheder) en menig en kyzikener (= en dareik, = 25 drachmer) om måneden; en lochag det dobbelte og en strateg det firdobbelte, uden henvisning til andre grader (An. 1.3.21, 5.6.23, 7.2.35).

¹⁹ *Peltasten* var en relativ nyskabelse for græsk krigsførelse og var faktisk udstyret på en måde almindelig for thrakere i krig. Deres lethed og hurtighed havde bevist deres værdi ved f.eks. Sphacteria i 425 (Thuk. 4.2-41), hvor en styrke peltaster under Kleon slog og tilfangetog et større antal spartanske hoplitter, som ingen fordel havde af terrænet. Episoden har utvivlsomt været med til at bane vejen for denne nye, lette våbenart.

et apologetisk ærinde. Til sammenligning kan nævnes Isokrates' *Panegyrikos* 4.146: λαβόντες γὰρ [sc. οἱ Πέρσαι] ἐξακισχιλίου τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἀριστίνδην ἐπειλεγμένους, ἀλλ' οἷ διὰ φαυλότητα ἐν ταῖς αὐτῶν οὐχ οἷοι τ' ἦσαν ζῆν κτλ.

Isokrates har heller ikke helt rent mel i posen: dette er et af mange panhellenistiske analogiargumenter, der skal bevise, hvor let det ville være for enige grækere at undertvinge Persien, og man skal derfor fæste ligeså lidt lid til hans "6.000 grækere" som til hans "ganske få imod myriader og atter myriader" (ib. 86, om Marathon). Formentlig er det klogest at skære lidt fra begge forfattere og forsøge at få et lidt mere realistisk billede af de faktiske forhold.²⁰

Om korpsånd kan man ikke tale, og de enkelte soldater har ikke følt sig som dele af samme styrke. I stedet har de til en vis grad adlydt den strateg, de sorterede under, og som de – for de flestes vedkommende – kendte og havde været i kamp med ved tidligere lejligheder. Det gælder i høj grad for Klearchos' mænd, men formentlig også for de øvrige. Klearchos' mænd sætter i *An.* 2.6.11-12 pris på hans barskhed, når de er i kamp – den krigsvante og kamptrænede spartaner har været god at have som leder i en presset situation – men når faren er ovre, forlader de ham karakteristisk nok til fordel for andre ledere. Der er med andre ord ikke den kadaverdisciplin, som har karakteriseret senere tiders hære. Man har hverken forventet eller fået den ubetingede lydighed, uden hvilken man ikke kan begynde at forestille sig en moderne hær fungere. Grækerne var frie, og de fandt sig ikke i hvad som helst.²¹

Det skulle heller ikke vare længe, inden problemerne begyndte at vise sig. Allerede i Tarsos får soldaterne farten af, at Kyros ikke som påstået er på straffeekspedition mod pisiderne, men tværtimod planlægger at styrte sin bror fra tronen. Da rygten spredtes i hæren, nægter soldaterne at fortsætte, under henvisning til 'kontraktbrud' (*An.* 1.3.1ff). Kyros får her en lektion i, hvor vanskelige de egenrådige grækere er at håndtere, og det bliver Klearchos, der må overtale dem. Hans optræden er et helt katalog over ufine metoder og omgæelse af flertallets ønsker: hemmelige underhandlinger med Kyros, klakører blandt de menige, der skal påpege det absurde i at vende hjem uden Kyros' accept – og krokodilletårer. Kyros indvilliger til sidst i at betale dem 50 % mere i løn – og mere skal der ikke til: deres 'nervøsitet' er som blæst væk, og som følge heraf deserterer hele 2.000 mand fra Xenias til Klearchos, der fra nu af har den faktiske kommando som den, der har det største kontingent. Ikke desto mindre illustrerer episoden forbilledligt fremgangsmåden i sager, der angår hele hæren: hærforsamlingen fungerer i praksis som en beslutningsdygtig folkeforsamling, og det bliver langt fra sidste gang, man drøfter vigtige anliggender på denne

²⁰ Parke rammer sikkert tæt på sandheden: "[Isocrates] is much more accurate when he says in a later work: 'In those days there was no mercenary body: and so they were forced to recruit mercenaries from the cities, and to spend more in donations given to those who raised them than in wages paid to the soldiers themselves.'" (29). Den citerede tale er *Philippos* (5.96), endnu en opfordring til anti-persisk panhellenisme, denne gang med klar adresse.

²¹ Selv i de athenske ephebers ed er det hjemlet, at soldaten kun skal følge en 'rimelig ordre' (Tod [1948] vol. 2, nr. 204).

måde.²² Som det fremgår, ligner denne hær på mange væsentlige punkter et civilt samfund – netop i konsekvens af fraværet af absolut disciplin.²³

Splittetheden i den enorme hær accentueres yderligere ved en konflikt, der pludselig opstår imellem Klearchos og Menon i Charmande (*An.* 1.5.11ff.). Klearchos (en tilhænger af ubetinget lydighed, cf. 2.6.9-10) har afstraffet én af Menons mænd, og på vej hjem igennem Menons del af lejren kaster en anden menig en økse efter ham. Klearchos er lige ved at blive stenet af den rasende hob, og snart er de to strateger godt igang med at forberede sig til at kæmpe indbyrdes. Denne gang lykkes det Kyros at mægle, men skrøbeligheden er kun alt for tydelig. Fremover må de to kamphaner stilles så fjernt som muligt fra hinanden i slagordenen, men under selve slaget fungerer grækerne for én gangs skyld som en enhed – formodentlig under Klearchos' kommando²⁴ – og sejrer i en sådan grad, at kun én mand bliver såret (*An.* 1.8.20).

I tiden herefter er der trods modløshed og nervøsitet ingen tvivl om rangordenen: Klearchos er tilpas barsk og rutineret til, at alle anerkender ham som *de facto* leder. Denne tid med gensidig mistro og slet skjult fjendtlighed viser nok Klearchos' lederevner, men afslører også tydeligt det disciplinære problem, hæren har: så snart faktorer som fare og stress spiller ind, lader soldaterne sig villigt lede – i grek modsætning til deres sædvanlige opførsel.

Efter pågribelsen af de fem strateger og de lochager, Tissaphernes kunne få lokket til sig, er scenen sat for Xenophons første egentlige entré. I de følgende krigsråd, der breder sig udefter i hæren som ringe i vandet (Proxenos' lochager: omtrent 15 – alle officerer: ἀμφὶ τοὺς ἑκατόν (*An.* 3.1.33) – hele hæren), vedtages Xenophons forslag. Herefter virker hele hæren som én samlet styrke, og i de følgende bøger – 3 og 4 – glider alt så nogenlunde; og selv de tidligere så ærgerrige strateger kan enes, nu da de mest intrigante er af vejen. Xenophon leverer et fint billede af det gode kammeratskab mellem ham selv og spartaneren Cheirisophos. Man fornemmer, at han vil gerne vil gøre opmærksom på den militære blástempling, der ligger implicit i et nært samarbejde med en spartaner,

²² I 3. og 4. bog er der på grund af forholdenes ekstreme natur ikke tid til forsamlinger, men i 5. – 7. bog afholdes der næsten 20: 5.1.1, 5.4.19, 5.5.7, 5.6.1, 5.6.22, 5.7.3; 6.1.14, 6.2.4, 6.2.9, 6.3.2, 6.4.10, 6.4.17, 6.4.20, 6.6.11, 6.6.29; 7.1.24, 7.3.2, 7.3.10, 7.6.7.

²³ Nussbaum presser pointen lidt mere, end den kan bære: der skal mere til at definere en *polis* end dens materiale og dens funktioner; bl.a. mangler den etisk/religiøse *higher frame*, Nussbaum selv mener, man bør se ethvert samfund i, næsten fuldstændig (Nussbaum 12f.). Hans analyse er imidlertid skarpsindig, og de fleste af hans iagttagelser er umiddelbart anvendelige, som det vil ses.

²⁴ Plutarch (*Artox.* 1.2-7) giver Klearchos skylden for Kyros' nederlag og død på baggrund af Xenophons beskrivelse af Klearchos' "lydighedsnægtelse". Lendle (1966) 439-443 og Anderson (1974) 104f. frikender ham imidlertid med rette. Kyros var selv ansvarlig for den håbløse opstilling (cf. *An.* 1.7.17-20), og ingen strateg ved sine fulde fem ville lade 11.000 hoplitter marchere på tværs af frontlinien med den udækkede spydside mod fjenden. Lendles gennemgang er forbilledligt klar og giver et meget klart indtryk af slaget, som Xenophon – til trods for sin fortællekunst – som øjenvidne ikke magter at bibringe.

og scenen hvor de 'skændes' om hvorvidt en atener eller spartaner er bedst – eller værst – når det gælder κλοπεῖν, er meget charmerende (*An.* 4.6.13-17).²⁵

Imidlertid er der stadig scener, der til fulde viser, hvor langt fra en idealtilstand, hæren befinder sig. Mens Tissaphernes og Mithridates forfølger dem under stadige fægtninger med bagtroppen, finder Xenophon den rette løsning på problemet, nemlig at oprette en lille rytterstyrke og udnytte fjernkæmperne maksimalt. De rhodiske slyngekastere, som er den rette løsning, skal ikke desto mindre lokkes med ekstra betaling for både slynger og deres tjeneste. Så lykkes det også at samle 200 rhodiere (*An.* 3.3.16-20). Ikke engang i så overhængende fare tænker rhodierne selv på at komme frem, og ingen kunne åbenbart drømme om at bede dem gøre, hvad der egentlig burde være deres pligt, uden ekstrabetaling for ulejligheden.

Der er dog også eksempler på helt anderledes attituder, f.eks. de konkurrerende lochager ved taochernes bjergfæstning (*An.* 4.7.9-13). Da Xenophon i spidsen for en stødtrop løber om kap med Tissaphernes' mænd for først at få besat et nøglepunkt, beklager en vis Soteridas sig (*An.* 3.4.44-49):

οὐκ ἐξ ἴσου, ὦ Ξενοφῶν, ἐσμέν· σὺ μὲν γὰρ ἐφ' ἵππου ὀχεῖ, ἐγὼ δὲ χαλεπῶς κάμνω τὴν ἀσπίδα φέρων. καὶ ὅς ἀκούσας ταῦτα καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου ὠθεῖται αὐτὸν ἐκ τῆς τάξεως καὶ τὴν ἀσπίδα ἀφελόμενος ὡς ἐδύνατο τάχιστα ἐπορεύετο·

De andre soldater bliver så vrede, at de giver sig til at slå og kaste med sten og skælde Soteridas ud, ἔστε ἠνάγκασαν λαβόντα τὴν ἀσπίδα πορεύεσθαι.

Men igennem hele værket gælder det, at ingen officer kan vide sig sikker. Betegnende nok har Xenophon kun lige holdt en disciplinær dunder tale (*An.* 5.7.5-33), da hæren forlanger, at der skal holdes retssager med tilbagevirkende kraft over strateger, der har misbrugt deres embede: generalerne tvinges, som det har været påpeget, til at aflægge regnskab for afsluttet embedsførelse, εὐθυνη. Denne episode er med til at understrege den anderledes opfattelse af disciplin, der hersker her, og viser, at retssager med offentlig klageret kan finde sted i hæren, ganske som i det civile liv. Karakteristisk nok er dette også den eneste ἀγορά i *Anabasis*, der kaldes ἐκκλησία: konnotationerne er endog meget tydelige. Dette er naturligvis med til at underbygge Nussbaums sociologiske iagttagelser.²⁶ Tre strateger bliver idømt bødestraf, og Xenophon må selv forsvare sig imod en anklage for ὕβρις, hvad der er alvorligt nok efter attisk retspraksis: ved en γραφή for ὕβρις (som enhver fuldborger, ikke kun offeret, kan indgive), kan der forlanges dødsstraf. Hæren bemyndiger også hvem den vil: I *An.* 6.1.18-33 udpeger lochagerne som hærens talsmænd Xenophon til *Oberbefehlshaber*. Xenophon ser imidlertid skriften på væggen og nægter, fordi han gerne vil have en spartaner valgt: Cheirisophos. Da nu Lykon, en menig, foreslår at afpresse herakleoterne, nægter både han og Xenophon at agere som forhandlere. Ikke

²⁵ Lendle (1995) 256f. tolker stedet som en udveksling af giftigheder. Snarere er det hele ment 'råt men hjerteligt', og Xenophon har da heller ingen problemer med at genfortælle samtalen (der, hvis den var et rigtigt skænderi, ville være faldet skidt ud for ham).

²⁶ Nussbaum definerer i første del hæren som en polis på march, med tre genkendelige magtniveauer og adskillige offentlige institutioner - f.eks. retsinstanser, der er en udløber af et direkte demokrati.

desto mindre *forsøger* hæren, hvorpå byen bliver lukket og befæstet (An. 6.2.4-8). Xenophon får så overkommandoen efter splittelsestiden – hvorunder Cheirisophos dør (An. 6.4.11) – og må nu mere end nogen sinde stå for skud: det er ham, der får soldaterne talt fra at plyndre Byzantion (An. 7.1.18-32), det er ham, der, skønt modvillig, i flere omgange må redde hæren (som ingen vil røre med en ildtang), selvom han forlængst har fået nok og helst vil hjem (An. 7.1.40f.). Pointen bliver yderligere drevet hjem, da Charminos og Polynikos kommer fra Thibron og vil hverve hæren: En arkader erklærer sig fuldt kompenseret for sin manglende løn – hvis bare Xenophon bliver stenet (An. 7.6.10)! Dette er, sammen med An. 3.1, Xenophons *finest hour*, hans lejlighed til overfor hele hæren, Seuthes og de to spartanske udsendinge at aflægge en slags endelig εὐθυνα for sin hele embedsperiode – i realiteten siden Kunaxa (An. 7.6.11-38). Charminos kvitterer da også ved – på ‘dorisk’ – at irettesætte hele hæren:

Ἄλλ’ οὐ τῷ σίῳ, ἐμοὶ μὲν οὐ δικαίως γε δοκεῖτε τῷ ἀνδρὶ τούτῳ χαλεπαίνειν· ἔχω γὰρ αὐτὸς μαρτυρήσαι. Σεύθης γὰρ ἐρωτῶντος ἐμοῦ καὶ Πολυνίκου περὶ Ξενοφῶντος τίς ἀνηρ εἶη ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶχε μέμψασθαι, ἄγαν δὲ φιλοστρατιώτην ἔφη αὐτὸν εἶναι· διὸ καὶ χεῖρον αὐτῷ εἶναι πρὸς ἡμῶν τε τῶν Λακεδαιμονίων καὶ πρὸς αὐτοῦ.

Der er hermed gjort rede for, hvordan hæren er struktureret. Dens ydre rammer er gengivet, ligesom dens moralske habitus i hvert fald er skitseret. Det har vist sig, at denne hær er anderledes ved i mangt og meget at have i sig elementer fra det civile liv, elementer, som kun kommer kraftigere til udtryk, da hærens sold ophører ved Kyros’ død. Disse elementer truer ligefrem hærens eksistens, da den værste fare er overstået, og man bevæger sig i relativ sikkerhed langt Sortehavets kyst, hele tiden i nærheden af kulturbeslægtede grækere.

Disse resultater vil utvivlsomt være nødvendige for en forståelse af det lederskab, Xenophon udfolder, da de udgør de parametre, han – og andre – er nødt til at gøre det efter.

2. General Xenophon

Før vi retter blikket mod Xenophons lederskab, vil det være på sin plads at få klargjort visse forhold angående vor viden om disse begivenheder. Xenophon sætter sig selv i begivenhedernes centrum på en måde, der, selv om den i de fleste tilfælde virker sandsynlig og overbevisende, nok kunne tåle at blive underkastet et mere kritisk blik. Desværre er de antikke kilder temmelig fåmælte.²⁷ Den anden hovedkilde til begivenhederne er Diodors gennemgang af forløbet i 14. bog af sin historie, som udmærker sig ved overhovedet ikke at nævne Xenophon, førend kyreerne er kommet til Thrakien. Derimod fremstiller han i 14.27.1 Cheirisophos som øverstkommanderende straks efter Kunaxa: εἴλοντο στρατηγούς μὲν πλείους, ἐνὶ δὲ τῶν ὄλων τὴν ἡγεμονίαν ἀπέδωκαν Χειρισόφῳ τῷ Λακεδαιμονίῳ.

Formentlig støtter Diodor sig til den stort set tabte Ephoros' gengivelse af forløbet. Imidlertid er Xenophons skildringer så detaljerede og plastiske, at man i det mindste må medgive, at han selv har været der. Hans version af historien sætter nok ham selv i et mildest talt fordelagtigt lys, men han udnævner dog kun sig selv til *medlem* af strateg-kollegiet, i det mindste indtil Sortehavet er nået. Higgins giver som forklaring på den "xenophonfeindliche Tendenz" hos Diodor (Ephoros), som Erbse iagttager, at Ephoros som Isokrates-elev skulle være fjendtligt indstillet overfor en sokratiker, eller at Diodor måske undgik Xenophon som kilde, fordi sigtet er så tydeligt apologetisk.²⁸

At det er apologetisk, vil de fleste – med Higgins som mulig undtagelse – medgive. Strukturen er omhyggeligt konstrueret, så Xenophon træder frem på det absolut afgørende sted, hvorpå han gang på gang er *troubleshooter* og nærmest frelsende engel (*An.* 3.1, 6.3 etc.). Endvidere er det tydeligvis meget vigtigt, at man på det førnævnte centrale sted får omstændighederne at vide: *ingen* af grækerne (med undtagelse af Klearchos) vidste, at det var Artaxerxes, der var Kyros' egentlige mål (*An.* 3.1.10). Sokrates bliver placeret solidt i konteksten som en fornuftens stemme, der i virkeligheden råder Xenophon fra at tage af sted; og Xenophons måde at spørge oraklet på kan efter behag tolkes som ungdommelig iver eller uforsigtighed – men aldrig som ond vilje mod Athen. Overalt optræder han som velvilligt indstillet overfor navnlig grækere (*An.* 3.1.30f., 5.5.13, 5.6.16f., 6.2.6), og han er indstillet på at bevare freden i den græske verden; ikke kun af selviske grunde (*An.* 5.5.14 og navnlig 7.1.18-31). Det er således temmelig sikkert, at Xenophon ikke har sat sit lys under en skæppe, og at værket er skrevet i det mindste delvis med et bestemt formål. Men:

“Wenn auch die ‘Anabasis’ eine Rechtfertigungsschrift ist, die manche Wertung zugunsten des Autors enthält, so ist dennoch die schwierige Frage nach dem historischen Wahrheitsgewicht berechtigt. [... Es] liegt nahe anzunehmen, daß Xenophon in der ‘Anabasis’ zwar historisches Material verarbeitet hat, sich aber auch in gewissen Grenzen im Bereich des Fiktionalen bewegt. Wenn man diese Grenzen aufspüren will, dann muß man wohl

²⁷ Se Nussbaum (1967) ix n. 2 for en komplet liste over forfattere, der berører emnet.

²⁸ Erbse (1966) 503; Higgins (1977) 94. Higgins nægter stædigt at indse værkets apologetiske tendens, hvad der følger af hans bagatellisering af eksilet (*ut supra*).

davon ausgehen, daß gerade eine Rechtfertigungsschrift in der Darstellung aller *nachprüfbar*en Tatsachen und Ereignisse den Boden der historischen Wahrheit nicht verlassen darf.”²⁹

Et andet indicium på den apologetiske tendens er *Hell.* 3.2.7, hvor ὁ τῶν Κυρείων προεστηκώς (= Xenophon) forsvarer korpset mod klager fra deres spartanske arbejdsgivere. Endvidere *Hell.* 3.1.2 det berømte sted, hvor Xenophon oplyser, at felttoget og grækernes tilbagetog – med andre ord, indholdet af *Anabasis* 1-3 – er beskrevet af ‘Themistogenes fra Syrakus’. Hvis man ser dette som et pseudonym, hvad de fleste gør, er det yderligere med til at underbygge hypotesen om det apologetiske: Xenophon har ikke villet pege alt for åbenlyst på sin egen indsats, omend pseudonymet allerede tidligt blev gennemskuet (cf. Plutarch: *Mor.* 345 E). Selve det forhold, at Xenophon i *Anabasis* optræder i tredje person, taler for, at pseudonym-teorien er rigtig.

Et spørgsmål, der også fortjener opmærksomhed her, er hvorvidt Xenophon førte dagbog under felttoget og senere hen støttede sig til denne, da han skrev *Anabasis*. Lendle er overbevist om eksistensen af en sådan dagbog og refererer jævnligt til den. Cawkwell mener derimod, at *Anabasis* er et produkt af en gammel mands dårlige hukommelse, og afviser helt dagbogsteorien på baggrund af en manglende beskrivelse af, hvordan grækerne krydsede Zapatas-floden (Zab). Endvidere mener Cawkwell, at når parasang-regnskabet hører op (nemlig da man kommer ud af satrapierne), må det være fordi Xenophon har stolet på sin hukommelse.³⁰ Det er et besynderligt argument. Vi ved ikke meget om parasanger, og hvad er der til hinder for, at Xenophon faktisk har haft officielle persiske oplysninger fra satrapierne til sin rådighed? Lendle synes at have en absolut fornuftig forklaring: parasangen er et rumligt relativt, men tidligt absolut mål; dvs. den strækning man tilbagelægger på dagsmarchen (σταθμός).³¹ Iøvrigt leverer værkets umådelige detaljerighed, friskhed i skildringen og præcision overalt langt snarere et indtryk af grundige noter nedskrevet omtrent samtidig med hændelsesforløbet.

Kritikken af Xenophon som uvederhæftig er altså stort set skudt forbi, og i visse tilfælde bare et resultat af vanetænkning. Man skal selvfølgelig ikke uden videre tage alt for pålydende, men, som Nickel har set, hvis man tager højde for den apologetiske tendens, er der ingen grund til at antage, at Xenophon husker dårligt, endsige lyver.

Xenophon træder, som vi har set, frem, da det ser allermest sort ud for den lamslåede græske hær. Han rusker liv i først officerer og siden menige, og i løbet af ganske kort tid er den athenske civilist, der fulgtes med Proxenos, og som egentlig er under lavalderen, udnævnt til strateg i stedet for sin tilfangetagne

²⁹ Nickel (1979) 43.

³⁰ Cawkwell (1967) 53f. Hele artiklen er holdt i en ubegribeligt nedladende tone, og selvom han angives som Cawkwells inspirationskilde, synes det ikke som om Cawkwell selv har forstået sin gamle professor, da han sagde: “Of course, the man who does not love Xenophon has lost his soul.” (58).

³¹ Lendle (1995) 5, 28, 98, 262. Higgins har som sædvanlig en glimrende forståelse for litterære effekter og påpeger, hvordan den stadige opremsning af parasanger og σταθμοί medvirker til at skabe indtrykket af det vældige perserrige, der tyst opsluger grækerne (1977: 95).

ven. Xenophons karriere som leder begynder hér. Den skal udvikle sig voldsomt over de næste år.

Xenophon gør en række iagttagelser, som stilles til skue for den opmærksomme læser. *Anabasis* er – blandt så mange andre ting – et studium i lederskab, såvel for hovedpersonen som for læseren, der, ved at følge Xenophons succeser og fiaskoer (for de nævnes også), kan lære meget om magtens natur. Nussbaum observerer et fænomen, der er væsentligt for forståelsen af lederskab i Xenophons forfatterskab, og indirekte vel ethvert lederskab overhovedet. Disciplinen i hæren – såvel som motiveringen dertil – kan ifølge Nussbaum deles op i tre typer: en negativ, der udgøres af tvang og frygt, en positiv, der kendetegnes ved opmuntring, respekt og venskabelig kappestrid, og sluttelig en slags neutral disciplin, der er svær at definere, men som er baseret på en erkendelse af det fælles bedste og er en generel handlen i overensstemmelse dermed.³²

Alle tre typer disciplin kan iagttages i *Anabasis*. De tre typer er naturligvis ikke lige anvendelige under alle forhold, og man må som leder sørge for at tilpasse sin magtudøvelse til situationen. Det siger sig selv, at den negative type er den, som lægger størst pres på de undergivne, og at den så vidt muligt bør undgås. Ikke desto mindre gives der øjeblikke, hvor alt andet slår fejl, og så må officeren ty til denne form for magtanvendelse. Det gælder selv Xenophon i et kritisk øjeblik, da man er på march gennem sneen under ubeskrivelige strabadser; og senere (*An.* 5.8.1-12), under retssagen mod strategerne i Kotyora, anklager en mand fra trænet Xenophon for at have slået ham. Xenophon får, takket være sin retoriske tæft, snart manden til at fremstå som et fæ, og hvad mere er, en dårlig kammerat. Han havde forsøgt at begrave en levende, men syg mand i sneen og modsatte sig en lodret ordre om at samle ham op igen. Xenophon slog ham: “du lignede nemlig én, der godt vidste, han var i live.” Tilhørerne til retshandlingen råber, at manden slet ikke har fået bank nok. Resten af kapitlet (13-26) forklarer Xenophon tålmodigt om det nødvendige i overgrebet, under henvisning til, at lærere og forældre også slår deres børn ἐπ’ ἀγαθῶ. Når det er et spørgsmål om alles overlevelse, og der er tale om lydighedsnægtelse, må også officeren tage alle midler i brug: ἄλλον δὲ γε ἴσως ἀπολειπόμενον που διὰ ῥαστώνην καὶ κωλύοντα καὶ ἡμᾶς τοὺς πρόσθεν καὶ ἡμᾶς τοῦς ὀπίσθεν πορεύεσθαι ἔπαισα πύξ, ὅπως μὴ λόγῃ ὑπὸ τῶν πολεμίων παίοιτο.

I sin apologi overfor soldaterne i Kotyora er Xenophon nødt til at tage brodden af de rygter, der går i hæren; nemlig at han planlægger at grundlægge en koloni der på stedet mod soldaternes vilje. Xenophon *har* faktisk ikke rent mel i posen: i det foregående kapitel delagtiggør han læseren i sine tanker desangående (*An.* 5.6.15). Men psykologisk fornuftigt vælger han at tage uroen i opløbet og sammenkalder hæren til folkeforsamling. Hér (*An.* 5.7.5-10) godtgør han ved hjælp af argumenter af λόγος-typen, at han, ligesom han ikke kan *narre* soldaterne til at sejle østpå (da enhver jo ved, hvor solen står op, og hvor den går ned), ikke kan *tvinge* dem til at kolonisere sammen med ham:

³² Nussbaum (1967) 19ff.; N. Wood (1964) 51f. gør – uafhængigt af Nussbaum – omtrent de samme iagttagelser.

γνώσεσθε δήπου ὅτι οὐκ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐστέ· καὶ ἐγὼ μὲν ἔσομαι ὁ ἐξαπατηκὸς εἰς ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ οἱ ἐξηπατημένοι ἐγγὺς μυρίων ἔχοντες ὅπλα. πῶς ἂν οὖν ἀνὴρ μᾶλλον δοίη δίκην ἢ οὕτω αὐτοῦ τε καὶ ὑμῶν βουλευόμενος;

Det er snedigt sat op, og pointen bliver forstærket af chiasmen og allitterationen på ε. Xenophon fremhæver her den ret, de menige har til omgående at afvise ordrer, de ikke bryder sig om, og forsikrer, at det er umuligt for ham at gennemføre noget, de ikke selv vil. Det virker jo umiddelbart plausibelt, og soldaterne accepterer da også ræsonnementet. Ikke desto mindre er denne type disciplin altid latent til stede, som vi har set, og dens hyppighed er omtrent ligefrem proportional med graden af fare og stress. Den er imidlertid ikke ønskværdig, og som vi har set, kan det altså også give bagslag, takket være hærens særlige sammensætning.

Den anden hovedtype er den positive form for disciplin, nemlig den som er baseret på lederens evne til at fremkalde fællesskabsfølelse og velvillig kappestrid i folkene. Der er adskillige måder at gøre det på, og Xenophon sætter selv mange eksempler. Jeg har allerede nævnt episoden med hoplitten Soteridas, der formentlig er en af elitesoldaterne fra fortroppen (*An.* 3.4.42-49).³³ Da soldaterne løber om kap med Tissaphernes' folk for at nå en strategisk vigtig bakketop først, forsøger Xenophon at sætte skub i sine 'lante' mænd ved at opmuntre dem:

Ἄνδρες, νῦν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα νομίζετε ἀμιλλᾶσθαι, νῦν πρὸς παίδας καὶ γυναῖκας, νῦν ὀλίγον πονήσαντες ἀμαχεῖ τὴν λοιπὴν πορευσόμεθα.

At Xenophon ikke umiddelbart får det ønskede resultat ud af sine anstrengelser, kommer ikke sagen ved (selvom fiaskoen i praksis giver ham mulighed for at anvende et andet ledelsesprincip); det væsentlige er, at oprinnet giver mulighed for at se denne type disciplin i funktion. Det drejer sig hér om ren og skær opmuntring under stadig henvisning til 'belønningen' for at tage et lille nap til. At hæren skulle kunne gøre resten af turen ἀμαχεῖ er jo lidt af en overdrivelse, men sikkert netop hvad man har brug for at høre, når man er segnefærdig af udmattelse (medmindre befalingsmanden sidder mageligt på en hest, en klar fejl af Xenophon). I den armenske vinter er nogle af Xenophons soldater gået omkuld af udmattelse mod slutningen af en dagsmarch (*An.* 4.5.16ff.). Xenophon, der er blevet klar over risikoen for at falde hen, hvis man bare sætter sig til rette i sneen (*An.* 5.8.14-16), fortæller:

ἐδεῖτο αὐτῶν πάση τέχνῃ καὶ μηχανῇ μὴ ἀπολείπεσθαι, λέγων ὅτι ἔπονται πολλοὶ πολέμιοι συνειλεγμένοι, καὶ τελευτῶν εχαλέπαινεν. οἱ δὲ σφάττειν ἐκέλευον· οὐδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι πορευθῆναι.

Soldaterne viser alle tegn på stærk udmattelse, herunder fuldstændig apati. Xenophon prøver med opmuntring og går herefter over til at prøve at skræmme mændene igang. Da det så heller ikke virker at skælde ud, *undlader* han karakteristisk nok at gå over til vold og tvang: det er ikke mændenes moral eller

³³ Lendle (1995) 186.

vilje, der fejler noget; det er simpelthen en tilstand fremkaldt af kulde og udmattelse, som de ikke kan klandres for. I stedet lægger man omgående baghold for fjenden og indretter en interimistisk bivouak med vagtposter.

Den sidste type disciplin i Nussbaums iagttagelse er vanskeligere at definere. Det er en slags ideel grundtilstand og derfor så meget desto sjældnere i *Anabasis* (der jo i mangt og meget handler om lederskabets genvordigheder). Hvor de to foregående typer har været kendetegnet ved at være formålsbestemte, dvs. brugt til at fremkalde et ønsket resultat, udmærker den sidste sig ved at være et *sine qua non*, en slags udgangsposition, som lederen kan forvente at finde sine undergivne i og som er nødvendig for den interne stabilitet. Den består af dele af begge de to øvrige typer: der må forventes en vis respekt og autoritetstro af soldaterne, og på den anden side bør der være en vis offervilje og samfundssind og en tilbøjelighed til at lade sig lede efter de ovennævnte positive principper. Denne 'gyldne middelvej' er smukkest eksemplificeret i Agasias' opofrelse (ovenfor, p. 11) da han har forhindret forræderen Dexippos i at arrestere en af hans mænd. Den spartanske harmost i Byzantion Kleandros forlanger misdæderen udleveret (også fordi den udisciplinerede hær har truet med at stene ham og hans folk; på dette tidspunkt næsten deres foretrukne måde at kommunikere på), og Xenophon tager sagen alvorligt: man bør ikke lægge sig ud med spartanerne (*An.* 6.6.5-36). Agasias udleverer sig herpå frivilligt til Kleandros, hvorpå det hele bliver opklaret. Det gør imidlertid ikke Agasias' indsats ringere: her er et fornemt bevis på disciplin af den frivillige, inspirerede type.

Et andet eksempel på denne frivillige opofrelse findes *An.* 4.2.20-22 i Kurdistan, hvor grækerne presses hårdt af de fjendtligtsindede karducher, der ruller sten ned i hovedet på dem. Da Xenophons ὑπασπιστής er stukket af, træder Eurylochos fra Lousoi til og holder sit skjold frem foran dem begge (hvad der naturligvis må give ham selv ringere dækning). Umiddelbart forinden (*An.* 4.1.26f.) skal der bruges frivillige til at lede et kommandoraid mod de samme karducher, og en hel række lochager melder sig, fordi de konkurrerer indbyrdes. Denne situation gentager sig iøvrigt *An.* 4.7.9-13, da de samme lochager strides om at komme først op til fjendens fæstning, og endda hiver fat i hinandens skjolde for at komme hurtigere frem. Man kan mene, hvad man vil om en sådan optræden, men at den tjener det øjeblikkelige militære formål og dermed almenvellet, kan ikke benægtes.

Dette er altså i hovedtræk de tre grundlæggende typer disciplin, hvoraf, som vi har set, brugen af de to første mere eller mindre påhviler lederen, hvorimod den sidste snarere er den meniges opgave. Typerne varierer alt efter behov og omstændigheder,³⁴ men det er oplagt, at den spontane og ikke-provokerede er den ønskeligste.

Breitenbach har påvist en række begreber, der sætter sig spor i store dele af Xenophons forfatterskab. Han observerer tre vigtige kriterier, der gælder for enhver god leder, hvoraf nogle er udelukkende militære, andre såvel civile som militære.³⁵ Disse principper blander sig for det meste umærkeligt med de tre

³⁴ Nussbaum (1967) 116.

³⁵ Breitenbach (1950) 47ff.

typer disciplin, men fortjener for klarhedens skyld at blive gennemgået for sig. Det er for det første vigtigt, at lederen tager sin del af slæbet og ikke viser sig hævet over manuelt arbejde på lige fod med de menige. Det er klart, at lederen således bliver et eksempel til efterfølgelse: ved at gøre sig lige med sine undergivne, gør han klart, at han faktisk har adkomst til embedet, og at de ikke kan noget, han ikke også kan. Breitenbach har hovedsagelig foretaget sine observationer i *Hellenika*, hvor han omtaler princippet som *πόννοι*, men det er fuldt ud så velbelagt i *Anabasis*. I den allerede flere gange nævnte episode med hoplitten Soteridas, der klager over at måtte løbe med sit tunge skjold, mens Xenophon kan ride, redder Xenophon situationen for sig selv, og mere til, ved at springe af hesten, tage Soteridas' skjold, og løbe af sted i hans sted. Eksemplet virker: de andre soldater bliver vrede på Soteridas, for hvis strategen kan, endda med det tunge rytterpanser på, så kan han vel også! Som det er vist, er dette samtidig motivering af den positive art, nemlig opmuntring, og de to principper kan i praksis næppe skilles ad hér. Et berømt eksempel, som snart sagt alle nævner, er episoden i *An.* 4.4.11-13, hvor der for første gang falder meget sne om natten. Soldaterne bliver liggende, fordi sne jo tilsyneladende varmer:

ἐπεὶ δὲ Ξενοφῶν ἐτόλμησε γυμνὸς ἀναστὰς σχίζειν ξύλα, τάχα ἀναστὰς τις καὶ ἄλλος ἐκείνου ἀφελόμενος ἔσχιζεν.

Da man kæmper under Seuthes, bliver denne thrakiske røverbaron højst forbløffet over at se Xenophon springe af hesten for at foretage angrebet til fods sammen med hoplitterne (*An.* 7.3.45), men Xenophon har lært sin lektie og går end ikke af vejen for også at belære Seuthes, som den ene chef den anden: Οἶδα, ἔφη, ὅτι οὐκ ἐμοῦ μόνου δέει· οἱ δ' ὀπλίται θᾶπτον δραμοῦνται καὶ ἥδιον, ἐὰν καὶ ἐγὼ πέζος ἡγῶμαι. Igen er princippet det samme i begge tilfælde: soldaterne ser tydeligt, at lederen ikke alene har evner til at lede, han er også i stand til at tage en ekstra tørn, hvor det gælder, på lige fod med mændene. Xenophon siger det udtrykkeligt til officererne 3.1.37:

καὶ νῦν τοίνυν ἐπεὶ πόλεμος ἐστὶν ἀξιοῦν δεῖ ὑμᾶς αὐτοῦς ἀμείνους τε τοῦ πλήθους εἶναι καὶ προβουλεύειν τούτων καὶ προπονεῖν, ἣν που δέη.

Metoden er et sundt ledelsesprincip, som er kendt og brugt af ledere overalt, og i Xenophons beskrivelser af ledere er den et gennemgående tema, f.eks. *Ages.* 5.3, hvor man ligefrem hører, at Agesilaos "frydede sig over hårdt arbejde", eller *Kyr.* 1.4.8, hvor den unge prins tager *sin* del af strabadserne på jagt. Nært forbundet med *πόννοι* – og i praksis sjældent til at skille fra det – er *κίνδυνοι*. Feltherren forventes ikke kun at foregå med et godt eksempel hvad angår surt slid, men også hvad angår personlig fare. Det er indlysende, at soldaterne må blive inspireret af en leder, der går forrest og udsætter sig selv, og omvendt, at de vil være uvillige, hvis han sørger for at holde sig i baggrunden og overlade det farlige arbejde til dem. Naturligvis er dette aspekt af 'deltagelses-princippet' begrænset til en militær sfære; en civil leder har lige så lidt brug for at risikere liv og lemmer som hans borgere har. Xenophon og de øvrige officerer tager mangt og meget på sig under marchen, f.eks. på stroppeuren igennem karduchernes område. Xenophon påtager sig at lede den langsomme kolonne med lastdyr og

træn, mens hovedstyrken under Cheirisophos går en anden vej (*An.* 4.2.9-22) og bliver tilbage med bagtroppen, der dækker hærens overgang over Kentrites-floden (*An.* 4.3.20-34), hvad der viser sig yderst farligt. Xenophon siger selv *An.* 6.7.14: ἀλλ' ἴστε μὲν με, ὦ ἄνδρες, οὐδένα πω κίνδυνον προξενήσαντα ἐθελούσιον. Også dette krav til en god officer sætter sig spor i forfatterskabet: Agesilaos har så mange "sår overalt, af alle mulige våben" efter slaget ved Koroneia, at han må bæres derfra (*Ag.* 2.13), og Kyros sætter naturligvis selv standarden (*Kyr.* 1.4.18).

Specielt for feltherren er der selvfølgelig visse krav om militære færdigheder. Vi har set, hvordan πόνοι og κίνδυνοι bringer officeren i nærmere kontakt med hans folk, men et sted holder kravet om lighed naturligvis op. De rent militære beslutninger skal træffes et sted, og man må forvente, at strategen i kraft af sine overlegne evner på dette punkt har adkomst til sit embede. Cheirisophos' fornemste kvalitet er en sammenbidt udholdenhed, en evne til at mase på, ligemeget hvad der sker, mens Xenophon tilsyneladende er en uudtømmelig kilde til andre anskuelsesmåder og hensigtsmæssige omrokinger.³⁶ Et af de krav, han stiller til effektiv militær ledelse, er evnen til at aflæse fjendens hensigter og handle derefter. Det kalder han, med et nøgleord, μηχανήμα eller ἀπάτη. Normalt er det ikke pænt at snyde, men overfor fjenden er det en kvalitet, som han fortæller hæren i Thrakien (*An.* 7.6.21):

εἴποι δὴ τις ἄν· οὐκ οὐκ αἰσχύνει οὕτω μῶρος ἐξαπατώμενος; ναὶ μὰ Δία ἡσχυνόμην μέντ' ἄν, εἰ ὑπὸ πολεμίου γε ὄντος ἐξηπατήθην· φίλῳ δὲ ὄντι ἐξαπατᾶν αἰσχίον μοι δοκεῖ εἶναι ἢ ἐξαπατᾶσθαι.

Betegnende nok hedder et angreb under dække endda κλοπή (*An.* 4.1.14, 4.6.13; *Mem.* 4.2.15-18)!³⁷ Da man krydser Kentrites-floden, har Xenophon observeret, at karducherne har lært grækernes trompetsignal for 'til angreb' at kende, og derfor aftaler man at bruge det med modsat betydning. Virkningen udebliver ikke: karducherne flygter skrækslagne, mens grækerne i al hast krydser floden (*An.* 4.3.28-34). På samme måde foreslår Klearchos, at når der bliver blæst signal til hvil, skal tropperne i stedet pakke sammen og gøre sig klar til afmarch (*An.* 2.2.4f.). Omgåelse af fjendtlige stillinger som det bliver gjort i stor stil i *An.* 4.2.7f. hører også herunder, såvel som overraskelsesangreb, der er mulige, fordi man har tilbagelagt en strækning i ilmarch om natten (*An.* 7.3.37-48). Xenophon bringer et andet kneb i spil, da han er på vej for at redde de nødstedte arkadere (*An.* 6.3.20ff.): ved mørkefald tænder grækerne langt flere bål end sædvanligt for derpå straks at slukke dem igen. Herved tror fjenden, 1) at de er flere end de er, og 2) at de er på vej i ly af natten.³⁸ Da Xenophons styrker trækker sig tilbage fra de rasende drilere, lægges der et skinbaghold: nogle skjolde bliver lagt i buskadset ved vejen, sådan at fjenden tror, at vejsvinget er bevogtet (*An.* 5.2.29f.). Xenophon beretter med slet skjult fryd om hvordan Agesilaos viste alverden, at

³⁶ Higgins (1977) 89; Anderson (1974) 130. Også Adcock (1957) tilkender Xenophon militær begavelse, 89. Wood (1964) citerer 39f. en lang række oberster, der alle giver Xenophon et pænt skudsmål som strateg og taktiker.

³⁷ Whitehead (1988) behandler κλοπή indgående; se især 46-47 og 50.

³⁸ Breitenbach (1950) gennemgår 78, n. 122 mange former for krigslist hos Xenophon, men nævner mærkeligt nok ikke dette sted.

Tissaphernes “var et rent barn, når det kom til krigslist” (*Ages.* 1.17, cf. 4.6 og 6.6): den gamle mand har aldrig glemt satrapens forræderi. Det kan synes, som om den slags kun er beregnet for krig, men faktisk kalder Xenophon Lykurgos’ love for *μηχανήματα* (*Lak.* 8.4, cf. 13.8): igen mærker man, hvordan hans krigerkarriere har sat sig dybe spor i hans opfattelse af resten af verden. Wood har fundet forskellige typer bedrag i det xenophontiske korpus; og det lader til, at også her er der tre grader af bedrag. Overfor ens ægtefælle er det upassende at bruge uærlige metoder, hvortil Xenophon regner sminke (cf. *Oik.* 10.2-9), hvorimod det kan tillades i moderat omfang overfor ens venner (*Kyr.* 1.6.31), og når man som hersker skal indgyde sine undersætter respekt (*Kyr.* 8.3.14) – og overfor ens fjender er alt tilladt.³⁹

Det forventes af en leder, at han også udviser økonomisk interesse for sine undergivne. Hvis det kniber, må han om nødvendigt betale af egen lomme (*δαπάνημα*): man kan ikke forvente, at de, om de er borgere eller soldater, skal vise sig entusiastiske og villige, medmindre det finansielle bagland er i orden, som affæren med strejken i Tarsos viser (*An.* 1.3.1ff.). Foran Seuthes raser Xenophon mod soldaterne (*An.* 7.6.11-38): anklagerne mod ham for underslæb er så langt fra at være sande, at han ikke en gang har fået sit eget sold:

ὁμνύω γὰρ ὑμῖν θεοὺς ἅπαντας καὶ πάσας μηδ’ ἂ ἐμοὶ ἰδίᾳ ὑπέσχετο Σεύθης ἔχειν· [...] ἵνα δὲ μᾶλλον θαυμάσητε, συνεπόμενυμι μηδὲ ἂ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἔλαβον εἰληφέναι, μὴ τοίνυν μηδὲ ὅσα τῶν λοχαγῶν ἔνιοι.

Xenophon har, som den idelle leder, endogså lagt sig ud med Seuthes i lønsspørgsmålet, hvad der har kostet ham dennes venskab og dermed alle de fordele, der fulgte med. Derudover er velgørenhed mod hans venner så vigtigt for Xenophon, at han vover et risikabelt kidnapningstogt – udtrykkeligt for også at kunne gøre noget godt for de lochager, der er hans venner (*An.* 7.8.8-24). Derkyllidas motiverer sine soldater til at udvise den rette stemning ved at udlove priser til de hurtigste murbyggere (*Hell.* 3.2.10), Simonides råder Hieron til ikke at være nærig, for når man gavner sine venner, gavner man sig selv (*Hier.* 8.7), og Kambyses råder Kyros til altid at kunne hjælpe, hvem han vil (*Kyr.* 1.6.24). Det er klart, at denne særlige form for motivering til disciplin af den positive type hører hjemme i den civile sfære i lige så høj grad som den militære, og at den er en relativt nem måde at skabe lydighed på. Imidlertid er Xenophon opsat på at fortælle Seuthes – hans elev i lederskab – og læseren, at det væsentlige er det gode forhold til de undergivne, om det så også skal koste penge: som det er nu, risikerer Seuthes, at soldaterne, så langt fra at være ham taknemmelige, gør fælles sag med spartanerne og selv henter deres løn (*An.* 7.7.31). Havde han derimod vist sig gavmild og venlig fra starten, kunne der ikke være kommet penge mellem dem.

En strateg har også pligt til at sørge for forplejning til sine soldater, om nødvendigt ved hjælp af *δαπάνημα*: intet får dem til at knurre så hurtigt som manglen på mad. Det er f.eks. manglen på mad foran Herakleia, der giver soldaterne den desperate idé at afpresse herakleoterne skyhøje summer (*An.* 6.2.4). Xenophon vurderer, at hæren bør tage imod tilbuddet om en *μισθοφορᾶ*

³⁹ Wood (1964) 64f.

hos Seuthes, fordi det politiske klima i Lilleasien er yderst usundt, men navnlig fordi det bliver vinter, og hæren ikke har noget at leve af. Det er hærens evige problem: mad til 10.000 mand er ikke sådan at skaffe, og en stor del af Xenophons lederskab går med at skaffe mad nok. Det er ikke til at misforstå sarkasmen i de få linier, vi hører om Koiratadas, en slags vandrende operette-general, der rejser rundt i den græske verden og tilbyder sine tjenester (*An.* 7.1.33-41).⁴⁰ Han får tilbudt overkommandoen, efter at Xenophon har nedlagt den, mod at skaffe forplejning nok. Hvad han kommer med rækker end ikke til tre dage; og han er derfor nødt til at lade stillingen gå fra sig.

I det hele taget ligger hærens helse lederen på sinde: under de uhyggelige sygdomstilfælde af βουλιμία administrerer Xenophon den rette kur: tilførsel af føde (*An.* 4.5.8), ligesom han sammesteds har noteret sine erfaringer med forebyggelse og behandling af frostskeer af forskellig slags. Man udnævner ligeledes otte 'læger' til tilbagetoget *An.* 3.4.30. Den spartanske hær er til Xenophons beundring logistisk set perfekt indrettet: i felten er der tilførsel af alt, hvad man har brug for (*Lak.* 11.2): efter sine egne prøvelser har Xenophon et vågent øje for logistik.

Det påhviler den xenophontiske leder at have et vågent øje for religionen. Guder og varsler må under ingen omstændigheder negligeres. Før man krydser Kentrites-floden, forretter præsterne offertjenesten (*An.* 4.3.17), og da man i Armenien bringer et offer til den iskolde vind, løjer den kendeligt af (*An.* 4.5.3f.). Situationen er ved at spidse til, da man har brug for at tage på plyndringstogt, og Xenophon forbyder det, fordi varslerne stadig falder uheldigt ud (*An.* 6.4.13-27). Han er her tæt på at bringe ubalance i regnskabet ved at forsømme forplejningssituationen til fordel for religionen: soldaterne anklager ham for at fuske med ofrene for påny at forsøge at grundlægge en koloni, og Neon, Cheirisophos' ὑποστράτηγος, leder på eget initiativ en skare ud på togt, som bliver angrebet af Pharnabazos' ryttere, så 500 mand bliver dræbt. Xenophon fortæller historien på en måde, så man ikke kan undgå at se den direkte straf for ὕβρις (cf. *Hell.* 3.1.17-19).

En sidste kvalifikation, der fortjener omtale, er lederens evne til at tale i forsamlinger.⁴¹ Dette er et ufravigeligt krav, hvis man vil motivere disciplin af den positive type. Snart sagt alle strategerne i *Anabasis* har en vis retorisk indsigt, i det mindste som afspejlet i Xenophons gengivelse af deres taler, med mulig undtagelse af Cheirisophos, der taler underligt abrupt og 'lakonisk'. I det hele taget er det som om navnlig spartanere faktisk *er* så ordknappe, som man kan forvente det. Det ene ἀπόφθεγμα, som Xenophon citerer spartaneren Drakontios for, underbygger denne påstand: episoden har alle de træk, der hører til en anekdote og er komplet unødvendig for sammenhængen, omend temmelig morsom (*An.* 4.8.26).⁴² Xenophon står selv for hovedparten af de taler,

⁴⁰ Koiratadas er veteran fra den peloponnesiske krig og kæmpede under Klearchos, cf. *Hell.* 1.3.15-22. Ataxerxes' græske *drill master* Phalinos fra Zakynthos er et andet eksempel på den slags arbejdsløse generaler. Se endvidere Platon: *Laches*, 478 A ff.

⁴¹ Om det absurde i at antage, at alle soldaterne faktisk *har* kunnet høre Xenophon (eller nogen som helst anden), se Hansen (1996) 280ff.

⁴² Xenophon har svært ved at stå for gode bemærkninger, selv når han skriver 'rigtig' historie, se *Hell.* 2.3.56 og Breitenbach (1950) 20.

der bliver holdt i *Anabasis*, og der er ingen grund til at tro, at de har den ordlyd eller det arrangement, de faktisk havde, da de blev holdt. Rimeligvis er de på kompositionstidspunktet blevet pudset efter og måske endda tilpasset et sagkyndigt, athenskt publikum. Hans talestil afslører som nævnt et grundigt kendskab til alle retorikkens principper. Her er arrangementer efter det kanoniske retstale-mønster (selvom hans register spænder over alle tre *genera*) og argumenter af alle tre typer; her er brug af adskillige klassiske troper (omend behersket), her er forskellige stillejer og her er først og fremmest overalt et udsøgt, letflydende græsk, der lever op til alle krav om ἑλληνισμός og σαφήνεια. En grundig indføring i Xenophons talestil vil føre for vidt her; nogle eksempler vil gøre det klart, hvad jeg mener. Paradeeksemplet til enhver tid er den store παράκλησις holdt til soldaterne *An.* 3.2.7-39, som vel nærmest udgør en blanding af politisk og epideiktisk tale. Xenophon viser sig her som en dreven psykolog. Ét for ét gennemgås de mange tvivlsspørgsmål, og problemerne fejles af bordet med en blanding af spøg, saglig argumentering og opmuntring. Det persiske rytteri må også have gjort *ham* nervøs, men til soldaterne siger han (18-20): ἐνὶ μόνῳ προέχουσιν οἱ ἰππεῖς· φεύγειν αὐτοῖς ἀσφαλέστερόν ἐστιν ἢ ἡμῖν. Talen virker, og soldaterne lever op fra deres nærmest letargiske tilstand, godt hjulpet på vej af Xenophons rådsnare udnyttelse af et tilfældigt nys.

Et andet eksempel er talen i Kotyora *An.* 5.7.5-34, som i grunden er en forsvarstale mod forskellige uformulerede anklager. Men efter en staccato-agtig ἔλεγχος-del slår talen om til en ny *captatio benevolentiae* i 12, hvorpå resten tager form af en regulær anklagetale – mod hæren, ganske vist, men Xenophon sørger for at sige ἡμεῖς hver gang. Det er usædvanlig fikst skruet sammen, ikke blot forsvarsdelen med anklagerne, der imødegås på forhånd (ἠθοποιία) og bliver drevet *ad absurdum*, men så sandelig også henvisningen i anden del til almindelig retfærdighed og truslen om at blive fredløse overalt på grund af det omsiggribende anarki. Far er ikke vred, far er skuffet! Dog kan retorikken tage overhånd; ironien er til at skære i, da Xenophon introducerer Hekatonymos, forhandler fra Sinope, δεινὸς νομιζόμενος εἶναι λέγειν (*An.* 5.5.7-6.11). Denne provins-retor har ganske vist de tekniske færdigheder, men ingen sans for πρέπον: han taber det hele på gulvet med nogle særdeles klodset maskerede trusler, som Xenophon sagtens kan overgå – og selv Hekatonymos' medudsendinge bliver vrede på ham. Hans til tider overlæssede stil fremgår af denne forvredne allittererede chiasme, der faktisk er direkte meningsforstyrrende (*An.* 5.6.7):

οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλη ἢ ἡ τὰ κέρατα τοῦ ὄρουσ τῆς ὁδοῦ καθ' ἐκάτερά ἐστιν ὑψηλά, ἃ κρατεῖν κατέχοντες καὶ πάνυ ὀλίγοι δύναιντ' ἄν·

Det er oplagt, at denne form for kransekage-retorik ikke er befordrende for noget som helst. Talekunsten skal anvendes moderat, og i det omfang det er nødvendigt for at oplyse, vejlede og overtale soldaterne i overensstemmelse med den overlegne indsigt, lederens position skaffer ham.

Xenophon bør selv have ordet til sidst, og gøre rede for os, som for soldaterne, for sit eget lederskab (*An.* 7.6.36):

ἦν δὲ ποιήσητε ἃ λέγετε [sc. ἐμὲ ἀποκτείνητε], ἵστε ὅτι ἄνδρα κατακεκονότες ἔσεσθε πολλὰ μὲν δὴ πρὸ ὑμῶν ἀγρυπνήσαντα, πολλὰ δὲ σὺν ὑμῖν πονήσαντα καὶ κινδυνεύσαντα καὶ ἐν τῷ μέρει καὶ παρὰ τὸ μέρος, θεῶν δ' ἴλεων ὄντων καὶ τρόπαια βαρβάρων πολλὰ δὴ σὺν ὑμῖν στησάμενον, ὅπως δέ γε μηδενὶ τῶν Ἑλλήνων πολέμιοι γένησθε, πᾶν ὅσον ἐγὼ ἐδυνάμην πρὸς ὑμᾶς διατεινάμενον. [...]
νῦν δὲ καιρὸς ὑμῖν δοκεῖ εἶναι ὡς τάχιστα ἐμὲ κατακανεῖν; οὐ μὴν ὅτε γε ἐν τοῖς ἀπόροις ἦμεν, ὧ πάντων μνημονικώτατοι, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἐμὲ ἐκαλεῖτε καὶ ἀεὶ ὡς εὐεργέτου μεμνήσεσθαι ὑπισχνεῖσθε.

3. Vurderingen af andre ledere

Denne gennemgang har søgt at vise, hvordan den ideelle leder bør gebærde sig, og hvilke færdigheder han bør være i besiddelse af. Undervejs i *Anabasis* optræder imidlertid også andre ledere, der skiller sig en hel del mindre heldigt ved deres opgave. Den gode leder – først og fremmest Xenophon selv – vil blive sat skarper i relief, hvis vi underkaster disse mænd og deres fejltrin en nærmere undersøgelse.

Klearchos har utvivlsomt gjort et stærkt indtryk på Xenophon i kraft af den myndighed og uforfærdethed, han ledede den græske hær med i ugerne efter Kunaxa. I portrættet af de dræbte strateger *An. 2.6* får han et pænt skudsmål som leder, navnlig når det gælder militære opgaver: det er formentlig ikke ondskabsfuldhed fra Xenophons side, når han kalder Klearchos φιλοπόλεμος. Klearchos går ikke af vejen for selv at tage fat, både når det gælder πόνοι (*An. 2.3.11*) og, må vi formode, κίνδυνοι. Han er uforfærdet og bevarer hovedet koldt, og hans svar til kongens forhandlere, da de spørger, om grækerne vil have krig eller fred, er kosteligt (*An. 2.3.5*):

ἀπαγγέλλετε τοίνυν ὅτι μάχης δεῖ πρῶτον· ἄριστον γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδ' ὁ τολμήσων περὶ σπονδῶν λέγειν τοῖς Ἑλλησι μὴ πορίσας ἄριστον.

Han sørger også for at opstille kampklare hoplitter meget tæt, for at hæren skal synes større og farligere, et oplagt μηχανήμα (*An. 2.3.3*), og hans besked om at udbetale den enorme sum af en talent sølv til “den, der angiver, hvem der har sluppet et æsel løs i lejren” (*An. 2.2.20*) vidner ligeledes om både humor og åndsnærværelse: i denne situation er panikken ellers overhængende. Men Klearchos har en graverende fejl: han er alt for barsk. Han har som valgsprog, at “soldater skal frygte deres officer mere end fjenden”, og dette princip fører han konsekvent ud i livet. Faktisk er afstraffelse mere reglen end undtagelsen hos ham, både overlagt og uoverlagt, sådan at han nogle gange senere fortryder. Det har som resultat, at hans mænd adlyder ham i ét og alt, når der er fare på færde, men deserterer bagefter, når lejlighed byder sig. Derfor har han aldrig soldater knyttet til sig ved venskabelige følelser, men kun ved frygt, for “soldaterne havde samme forhold til ham som elever til deres lærer”, og ved Tarsos er han da også ved at blive stenet af sine egne mænd, da han prøver at tvinge dem videre (*An. 1.3.1*). Det er klart, at Xenophon har gjort sine egne erfaringer og kan se Klearchos' fejl. Til trods for hans utvivlsomme kvaliteter har mangel på anerkendelse af andet end negativ disciplin gjort ham til en dårlig leder, så snart det ikke ligefrem brænder på. Denne hidsighed, sammen med en uærlig måde at være ambitiøs på (cf. *An. 1.3.15ff.*), fælder ham: han presser i sin hidsighed de andre strateger til at gå med sig til Tissaphernes' ‘middagsselskab’, i håb om at få vendt den uheldige situation til egen fordel (*An. 2.6.1-15*).

Helt modsat forholder det sig med Xenophons ven Proxenos. Han er også ambitiøs, men på en langt pænere måde. Bekendtskabet med Gorgias har givet

ham indtryk af at kunne herske (ἄρχειν),⁴³ og han får en respektfuld nekrolog af Xenophon: som menneske har han ikke haft nogen fejl. Og måske er det netop det, der gør ham til en fiasko som strateg: hans fejl er ikke at kunne indgyde de rå soldater nogen form for respekt, fordi han er for ung og fordi han er bange for at blive upopulær blandt sine soldater. I sit forsøg på at få soldaterne til at respektere sig, opnår han det modsatte fra de barskere typer (som jo givetvis har været de fleste): hans idé om lederskab begrænser sig nemlig til at tilbageholde belønninger fra opsætsige elementer, og Proxenos' fejl består således i kun at beherske den positive type disciplin – som heller ikke er nok til at skabe en leder (An. 2.6.16-20).

Menon, som Xenophon hader inderligt, får en meget dårlig omtale, som måske heller ikke er helt retfærdig. Den kan imidlertid stadig bruges til at demonstrere Xenophons syn på lederskab. Han er den fuldendte egoist, der udnytter sine venner skrupelløst, bl.a. ved at bedrage dem – et misbrug af Xenophons ἀπάτη-principper – og hans måde at sikre sig lydighed fra sine mænd er at deltage i deres forbrydelser. Han er således heller ikke i stand til at sikre sig disciplin på fornuftig vis, og hans illoyalitet demonstreres til fulde af det puds, han spiller resten af hæren ved Thapsakos (An. 1.4.13-17). Han behandler sine undergivne dårligt og lefler for sine foresatte; han kommer let til alting ved bedrag og bagtalelse. At Xenophon beskylder ham for at være homoseksuel, kan imidlertid være en påmindelse om hans mangelfulde vederhæftighed i netop dette tilfælde.

Neon er Cheirisophos' ὑποστράτηγος, og hans illoyalitet overfor sine officerskolleger er nær ved at undergrave den neutrale, grundlæggende disciplin, som er så svær at opretholde. I Kotyora er det ham, der spreder rygten i hæren om Xenophons koloniplaner af lutter ambition efter overkommandoen (An. 5.7.1), og det er som nævnt også ham, der trodser Xenophon under de dårlige varsler ved at lede en styrke ud på plyndring, som bliver slemt decimeret (An. 6.4.23). Han medvirker også til hærens splittelse, fordi han vil have skibslejlighed til sig selv og sine soldater (An. 6.2.13f.), og han vil have hæren til Chersones i den tro, at spartanerne vil have ham som kommandant for hæren, da Xenophon foreslår, at man tager med Seuthes. Hans illoyalitet sættes her på spidsen af, at Timasion også vil til Asien – men det er simpelthen for at komme hjem. Han er altså en modsætning til Neons uhæderlige ambitioner og er i det hele taget stort set pålidelig, med undtagelse af en episode i Kotyora, da han og Thorax står i spidsen for endnu et disciplin-undergravende afpresningsforsøg: de lader nogle købmænd fra Sinope forstå, at medmindre de leverer skibe, risikerer de, at hæren slår sig ned som koloni – hvad hæren aldrig har tænkt sig (An. 5.6.19-37). Deres planer, som inkluderer bagvaskelse af Xenophon, kuldsejler imidlertid, da sinopeerne ikke som lovet også leverer løn – fordi Xenophon insisterer på, at man forbliver en enhed og får soldaterne med sig.

Disse sidste eksempler viser både, hvad en dårlig leder er, og også hvordan hærens struktur i *Anabasis* smuldrer både foroven og forneden: en leder må også forvente, at hans kolleger har ambitioner på hans bekostning. Fuld loyalitet må

⁴³ Ordene om Gorgias giver på uhyggelig måde genlyd af Platons *Gorgias* (451D) og hans opfattelse af retorikkens formåen.

kunne kræves af officerer på alle niveauer såvel som af de menige, hvis tingene skal fungere.

Denne gennemgang illustrerer glimrende den dårlige leder efter Xenophons mening, og derfor, *a fortiori*, den gode leder. Den gode leder er beslutningsdygtig, har strategiske evner, er på soldaternes side og er ikke bange for selv at deltage, når det går hårdt til. Han er loyal overfor både sine kolleger og sine undergivne, og han er i stand til at motivere den ønskede type disciplin, nemlig den frivillige, ved efter behov at anvende de to andre. Han har altid almenvellet for øje (ὠφέλεια) og er først som sidst i enhver henseende et forbillede for sine mænd. Klarere kan det næppe siges, og klarere kunne Xenophon ikke have fremstillet sig selv som leder af de '10.000' i *Anabasis*.

4. Konklusion

Undersøgelsen har skaffet en række resultater. Først og fremmest er *Anabasis* en evaluering af Xenophons eget lederskab i årene 401 – 400, hovedsageligt beregnet på et athensk publikum, men det er så sandelig også en afhandling om magt, disciplin og lederskab i videre forstand. De særegne træk, der kendetegner denne hær og dens magtstrukturer, garanterer, at Xenophons gennemgang af sit eget lederskab ikke bare har militær relevans, men også er applicabel i en civil kontekst, hvad de hyppige forekomster af parallelle tankebaner i ikke bare *Agésilaos*, men også *Hieron* såvel som *Lakedaimoniernes statsforfatning* og *Kyrupædien* godtgør. I endnu videre omfang – skønt mere diffust – har disse xenophontiske τόποι jo også sat sig spor i f.eks. de sokratiske værker, hvor Sokrates, som vi har set, gøres til talsmand for en stærkt utilitaristisk samfunds- og verdensopfattelse, som jeg mener kan aflæses allerede i *Anabasis*. Bogen kan – blandt meget andet – læses som en lærebog i praktisk lederskab, såvel militært som til en vis grad civilt.

Det er næppe for stærk en påstand, at Xenophon i disse år har fået nogle ganske konkrete værdinormer hvad angår alle aspekter af livet, og navnlig lederskab. De muligheder, han skabte for sig selv og for hæren i alle mulige tænkelige og utænkelige situationer, må have overbevist Xenophon om de utrolige ting, en dygtig leder kan udrette – vel at mærke med den rette indstilling til embedet og til de folk, han skal herske over. Der er således grund til at tro, at oplevelserne med de '10.000' yderligere forsikrede Xenophon om eneherredømmets eksistensberettigelse og enegyldige krav på magten.

Efter min mening kan man herudfra konkludere, at Xenophons eget lederskab i den konkrete skikkelse, det antager i *Anabasis*, har været hans væsentligste incitament og inspirationskilde. Den ideelle leder er overalt fremstillet som en afspejling af Xenophons eget lederskab med den samme anvendelse af alle de kvaliteter, han selv stiller til skue i *Anabasis*, og da disse erfaringer er de første, den unge mand overhovedet gjorde med at styre en større offentlighed, er der al mulig grund til at betragte *Anabasis* og de deri udstillede lederkvaliteter som primære i forhold til resten af forfatterskabet. Hermed mener jeg naturligvis ikke, at *Anabasis* er primær i kronologisk henseende. Men jeg mener på den anden side at kunne vise, at disse hændelser og bedrifter i første række har gjort Xenophon til den, han er: en usædvanligt indsigtfuld og velfunderet politisk og militær leder med dels en usædvanlig tæft for menneskesindet, dels et usvigeligt sikkert blik for det til enhver tid hensigtsmæssige.

Bibliografi

- F.E. Adcock (1957):*The Greek and Macedonian Art of War* Berkeley / Los Angeles / London
- J.K. Anderson (1970):*Military theory and Practice in the Age of Xenophon* Berkeley / Los Angeles / London
- J.K. Anderson (1974):*Xenophon* London
- H.R. Breitenbach (1950)*Historiographische Anschauungsformen Xenophons* Freiburg in der Schweiz
- G.L. Cawkwell (1967):“A Diet of Xenophon” in: *Didaskalos* 2: 50-58
- H. Erbse (1966):“Xenophons Anabasis” in: *Gymnasium* 73: 485-505
- M.H. Hansen (1996):“Den lille grå hest” in:
M.S. Christensen et al. (edd.) *Hvad tales her om? 46 artikler om græsk-romersk kultur. Festschrift til Johnny Christensen* (1996) 277-283
København
- W.E. Higgins (1977):*Xenophon the Athenian* Albany
- O. Lendle (1995):*Kommentar zu Xenophons Anabasis* Darmstadt
- O. Lendle (1966):“Der Bericht Xenophons über die Schlacht von Kunaxa” in:
Gymnasium 73: 429-452
- R. Nickel (1979):*Xenophon* Darmstadt
- G.B. Nussbaum (1967):*The Ten Thousand: A Study in Social Organization and Action in Xenophon's Anabasis*
Leiden
- H.W. Parke (1933):*Greek Mercenary Soldiers from the Earliest Times to the Battle of Ipsus* Oxford
- M.N. Tod (1948):*Greek Historical Inscriptions*, vol. I-II Oxford
- R. Warner (1949):*The Persian Expedition* Harmondsworth
- D. Whitehead (1988):“ΚΛΟΠΗ ΠΟΛΕΜΟΥ: ‘Theft’ in Ancient Greek Warfare” in:
Classica et Mediaevalia 39: 43-53
- N. Wood (1964):“Xenophon's Theory of Leadership” in: *Classica et Mediaevalia*
25: 33-66